

Deniz Banoğlu (22 Mayıs 1940-28 Şubat 2021)

İstanbul Kız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur. Alman Akademik Değişim Bursu (DAAD) ile iki yıl Köln Üniversitesinde okudu. Bu üniversitede tezini hazırladı.

Gazetecilik mesleğine 1964 yılında *Hürriyet* gazetesinin ikinci yayın organı olan *Yeni Gazete*'de başladı. *Hayat Mecmuası* ve *Tercüman* gazetelerinde çalıştı, Akbank Kültür Sanat Danışmanı olarak on yıl süreyle *AKKADIN* dergisini çıkardı.

Almanya'daki Türk çocuklarının eğitimi konusunda Almanya'nın beş kentinde yaptığı araştırması ile 1975 yılında Türkiye Gazeteciler Cemiyetinin "Araştırma Dalında Birincilik" ödülünü aldı.

Suna Korat: Bir Yalnız Diva, Türkiye'm Yazıları (makaleler); *Bir Şey* (şiiir), eserlerinden bazılarıdır.

Üç Büyük Usta çevirisi ilk kez 2015'te Yodam Kitap tarafından yayınlanmıştır.

Eserin orijinal adı:

Drei Meister. Balzac, Dickens, Dostojewski

(Fisher Taschenbuch Verlag, Frankfurt: 2003, 3. Basım)

STEFAN ZWEIG

ÜÇ BÜYÜK USTA

BALZAC • DICKENS • DOSTOYEVSKI

İNCELEME

TÜRKÇESİ
DENİZ BANOĞLU

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 158 • Üç Büyük Usta • Stefan Zweig
ISBN 978-605-172-073-9 • Türkçesi: Deniz Banoğlu
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • Sayfa Düzeni: Gönül Göner
Birinci Basım: Mayıs 2015 • İkinci Basım: Ekim 2018 • Üçüncü Basım: Mayıs 2026
© Deniz Banoğlu, 2010; © Yordam Kitap, 2010

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Kulođlu Mahallesi Altıpatlar Sokak Çubukçu Çıkması No.1/A Beyođlu-İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordam.edebiyat

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

ÜÇ BÜYÜK USTA

BALZAC • DICKENS • DOSTOYEVSKİ

İNCELEME

TÜRKÇESİ
DENİZ BANOĞLU

İÇİNDEKİLER

STEFAN ZWEIG:

BİR HÜMANİSTİN SANATÇI OLARAK PORTRESİ	13
Önsöz	15
BALZAC	17
DICKENS	57
DOSTOYEVSKI	93
Ahenk	95
Yüzü	100
Hayatının Trajedisi	102
Kaderinin Anlamı	118
Dostoyevski'nin İnsanları	135
Gerçekçilik ve Fantezi	156
Mimari ve Tutku	176
Sınırları Aşan İnsan	191
Tanrı Azabı	203
<i>Vita Triumphatrix</i>	219

STEFAN ZWEIG: BİR HÜMANİSTİN SANATÇI OLARAK PORTRESİ

Stefan Zweig, varlıklı bir Yahudi ailenin çocuğu olarak 1881 yılında Viyana’da dünyaya geldi. Yetişme çağında, ailesinin toplum içindeki saygınlığını yükseltecek ciddi bir eğitim alması sağlandı. Felsefe doktorası yaptı; edebiyat, psikiyatri ve müzikle ilgilendi. Akademik eğitimin yanı sıra, Viyana’nın zengin, kozmopolit kültüründen alabildiğine beslendi. İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Latince ve Yunanca biliyordu. Sahip olduğu kültürel donanım Zweig’ı, Batı’nın hümanist geleneğine bağlamış ve 20. yüzyılın birleşik Avrupa idealine doğru yönlendirmiştir.

I. Dünya Savaşı başladığında, Zweig silah taşımayı reddetti ve vatani görevini, Savunma Bakanlığının arşivinde hizmet vererek yerine getirdi. Çok geçmeden, arkadaşı Fransız yazar Romain Rolland gibi barış yanlısı bir politik tutumu benimseyerek Avusturya’yı terk etti ve savaşın sonuna dek İsviçre’de kaldı. Zweig barış fikrini savunmayı yaşamı boyunca sürdürecekti, ne var ki savaş tamtamlarının kulakları sağır ettiği dünyada barış ve sağduyu çağrısı yankı bulmayacaktı.

İlk dünya savaşını izleyen 1920’li yıllar, Stefan Zweig’in yazarlık kariyerindeki en verimli dönemidir. Edebiyata şiirle başlamış ve ilk şöhretini Baudelaire, Verlaine gibi şairlerden yaptığı çevirilerle sağlamış olsa da, bu dönemde yazdığı uzun ve kısa öyküler ile usta bir yazar olduğunu kanıtlamıştır. *Korku* (1920), *Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu* (1922), *Amok* (1922), *Bir Kalbin Ölümü* (1927), *Karışık Duygular* (1927), *Bir Kadının Yirmi Dört Saati* (1927), *Sahaf Mendel* (1929) gibi çoğu uzun öykü (*novella*) türündeki anlatıları bugün 20. yüzyıl klasikleri arasında sayılıyor.

Zweig’in karakter yaratma ve karakterlerinin ruhsal gerilimlerini aktarma becerisini Freud’la olan dostluğuna ve onun kurucu teorisine borçlu olduğu hep söylenegelmiştir. Öte yandan, hikâye anlatıcılığındaki mahareti ve daha ilk sayfalarda yükselttiği gerilimi anlatının sonuna dek dorukta tutabilme ustalığıyla da benzersizdir. Pek çok eserinin sinemaya uyarlanmış olduğunu, iç ve dış “çatışma”ları yansıtmada ne denli başarılı olduğunun bir ispatı olarak belirtelim.

Zweig, biyografi türünde de çok sayıda eser üretmiş; tarih, felsefe ve edebiyat alanındaki araştırmalarını renkli ve şiirsel üslubuyla bezeyerek pek çok ünlü şahsiyetin hayatını kalemiyle canlandırmıştır. Biyografisini yazdığı ünlüler arasında Nietzsche, Erasmus, Montaigne gibi düşünürler; Marie Antoinette, Maria Stuart gibi kraliçeler; Balzac, Dickens, Dostoyevski, Stendhal, Tolstoy gibi edebiyat dehaları bulunmaktadır. Deneme tarzında yazdığı *Yıldızın Parladığı Tarihsel Anlar* (1927) başlıklı kitabında, tarihe mal olmuş on iki kişinin hayatlarından kısa kesitleri minyatür gibi işlemiştir.

1933'te Nazilerin ateşe attığı kitaplar arasında Stefan Zweig'in yazdıkları da bulunuyordu. Zweig 1934 yılında Avusturya'yı bir kez daha terk etmek zorunda kaldı ve İngiltere'ye yerleşti. Hitler ordularının Fransa'yı işgalinden sonra Atlantik'i geçerek ABD'ye, oradan da Güney Amerika'ya gitti. Son büyük eserlerinden *Merhamet* (1939) ile ölümünden sonra yayımlanan *Satranç Ustası* (1942), Zweig'in ikinci eşi Lotte ile birlikte oradan oraya sürüklendiği bu ümitsiz yılların ürünüdür.

Lotte ve Stefan Zweig, 1940 yılının Ağustos'unda Brezilya'nın Rio de Janeiro kenti yakınlarına yerleşmeye karar verdiler. Burada tamamladığı ve Avrupa'nın savaş öncesi kültürel hayatını, özellikle de Viyana'yı anlattığı otobiyografik metin *Dünün Dünyası* (1942), Zweig'in en son yapıtı oldu. O, Avrupa'nın kendini imha ettiğine ve bir daha eski haline asla dönemeyeceğine inanıyordu. 22 Şubat 1942'de Lotte ile veda notlarını yazdılar, çok miktarda ilaç alarak son uykularına daldılar. Uzun yıllar sonra başka bir yazar (Clive James), Zweig'in, "hümanizmin tecesüm etmiş hali, canlı bir örneği" olduğunu söyleyecekti. Yazık ki temsil ettiği hümanist değerler ölümlerinde dünyada savaş cinneti, faşizm ve hoşgörüsüzlük hâlâ sürüyordu.

*Romain Rolland'a, aydınlık
ve karanlık yıllar boyunca
sarsılmaz dostluğu için
minnetle...*

ÖNSÖZ

ON YILLIK bir süre zarfında ortaya çıkmış olsalar da, Balzac, Dickens ve Dostoyevski üzerine bu üç denemenin tek bir kitapta buluşması tesadüf değildir. Hepsine ortak bir bakış açısı, on dokuzuncu yüzyılın bu üç büyük ve bence eşsiz romancısını, karakterlerinin zıtlığıyla bile birbirlerini tamamlayan ve belki de epik dünya yaratıcıları, romancılar kavramına net bir biçim kazandıran örnekler olarak sunmayı denemektedir.

Balzac, Dickens ve Dostoyevski'yi on dokuzuncu yüzyılın önde gelen büyük romancıları olarak anmam; Goethe, Gottfried Keller, Stendhal, Flaubert, Tolstoy, Victor Hugo ve diğerlerinin eserlerinin büyüklüğünü görmezden geldiğim anlamına gelmez. Bu isimlerin bazı romanları çoğu yerde, özellikle de Balzac ve Dickens'inkileri aşar. Ve bu nedenle, herhangi bir roman yazarıyla bir romancı arasında yaptığım içsel ve kesin ayrımı net bir şekilde ortaya koymam gerektiğini düşünüyorum. Nihai, en yüksek anlamıyla romancı, ansiklopedik bir dehadır, evrensel bir sanatçı ve –burada delil, eserin genişliği ve karakter zenginliğidir– kendi tiplerine, kendi yer çekimi yasalarına, kendi yıldızlı gökyüzüne sahip bir âlemi dünyevi olanın yanına koyarak tüm bir kainat yaratan kişidir. Her karakter, her olay öylesine yazarın kendi damgasını taşır ki, onlar artık sadece yazar için değil, bizler için de tipiktir; onları öylesine kendi kişiliğiyle doldurur ki, gerçek hayattaki insanlardan bahsederken “bir Balzac karakteri”, “bir Dickens tipi”, “bir Dostoyevski tabiatı” deriz. Bu sanatçıların her biri, karakterleri aracılığıyla

öyle bütünlüklü bir yaşam yasası, bir yaşam mefhumu inşa ederler ki, onlar sayesinde dünya yeni bir biçim kazanır. Ve yazılmamış alt başlığı “Romancıların Ruhbilimi” olabilecek bu kitabımın başlıca çabası da, bu en derindeki yasayı, karakter inşasının bu gizli tekbiçimliliğini sunmaktır.

Bu üç romancının her birinin kendine has bir dünyası vardır. Balzac’ta toplum, Dickens’ta aile, Dostoyevski’de “Bir ve Her Şey”in dünyasıdır. Bu dünyaların karşılaştırılması, romancıların arasındaki farkı gösterir; ama niyetim hiçbir zaman bu farklara bir değer biçerek onları yorumlamak veya her bir sanatçıdaki ulusal öğeleri bir olumlama ya da reddiyeyle beraber vurgulamak değildir. Her büyük yaratıcı, kendi başına bir birimdir; kendi ölçüleri içinde kendi sınırlarına ve kendi ağırlıklarına sahip bir birim: Bir eserin sınırları içinde sadece tek bir özgün ağırlık vardır, adalet terazisinde mutlak ağırlıklar yoktur.

Her üç makale de, eserlerin bilindiğini varsaymaktadır: Bir giriş değil, bir inceltme, bir yoğunlaştırma, bir öz sunma niyetiyle yazılmışlardır. Bu nedenle de, yan yana gelirken ancak şahsen temel önemde olduğunu düşündüğüm şeyleri dile getirirler. Bu kaçınılmaz yetersizlikten en çok Dostoyevski denemesinde sıkıntı duydum; Goethe’deki gibi ondaki uçsuz bucaksızlığı kucaklamakta da en geniş kapsamlı formüller bile kifayetsiz kalır.

Biri Fransız, biri İngiliz, biri Rus bu üç büyük isme Almanya’dan da, romancı sözcüğüne layık gördüğüm yüksek anlamıyla bir epik dünya yaratıcısı eklemek isterdim. Fakat ne günümüzde ne de geçmişte bu düzeyde bir isim bulabildim. Belki de bu kitabın anlamı, gelecek için bunu dilemek ve henüz uzaktaki o kişiyi selamlamaktır.

Salzburg 1919

BALZAC

BALZAC 1799'da, Rabelais'nin neşeli anayurdu, bir bolluk ve bereket kasabası olan Touraine'de dünyaya geldi. Haziran 1799, yinelenmeye değer bir tarih. Napolyon –yaptıklarından tedirgin olan dünya onu henüz Bonapart adıyla anıyordu– yarı zafer kazanmış bir kahraman, yarı da kaçak olarak o yıl Mısır'dan dönmüştü. Yabancı takımyıldızların altında, taş piramitlerin tanıklığı önünde çarpışmış, sonra da muhteşem başlayan bir işi tamamlayamayacak kadar yorgun düşmüş bir halde, Nelson'un pusuda bekleyen savaş gemileri arasından minicik bir gemiyle süzülüp geçmişti. Ülkesine döndükten birkaç gün sonra, sadık bir avuç adamını etrafına toplamış, kendisine direnen meclisi dağıtmış ve bir hamlede Fransa iktidarını ele geçirmişti. Balzac'ın doğum yılı 1799, İmparatorluğun da başlangıcı olmuştu. Yeni yüzyıl artık *le petit général*'i [küçük general], Korsikalı serüvenciye değil, sadece Napolyon'u, Fransa imparatorunu tanıyordu. On, on beş yıl içinde –Balzac'ın ilk gençlik yılları– iktidar hırsıyla yanıp tutuşan elleri Avrupa'nın yarısını avucunun içine alırken, tutkulu hayalleri de kartal kanatlarıyla, doğudan batıya bütün dünyanın üzerine uzanacaktır. Balzac gibi, her şeyi bunca yoğun yaşayan birinin, hayata uyanışının ilk on altı yılının, dünya tarihinin belki de en fantastik dönemi olan İmparatorluğun on altı yılıyla aynı zamana rastlamasına kayıtsız kalması mümkün değildir. Çünkü ilk deneyimler ve yazgı, aslında aynı şeyin iç ve dış görünüşü değil midir yalnızca? Biri, kimsenin tanımadığı bir adam, mavi Akdeniz'in bir adasından Paris'e geliyor;

dostu ve işi yok, ünü unvanı yok; haşın bir şekilde dizginsiz gücü kavıyor, birden dümeni çevirip iktidarı ele geçiriyor; sıradan biri, tek bir kişi, bir yabancı, bir çift çıplak elle önce Paris'i, sonra Fransa'yı, ardından da bütün dünyayı fethediyor. Dünya tarihinin bu keyifli serüveni Balzac'a efsaneler ya da tarihî anekdotlar arasından aktarılmadı, aksine, doyumsuz bir açlıkla çevreye açılan duyuları aracılığıyla henüz kimsenin girmediği iç dünyasını kuşatarak özel hayatında binlerce renkli anıyla yer aldı. Böyle deneyimler ister istemez Balzac'ın hayatında örnek olacaktır. Çocuk Balzac, okumayı, belki de uzaktaki zaferleri gururla, keskin bir dille, neredeyse Romalıların heyecanlı üslubuyla anlatan resmî yazılardan öğrendi. Fransa'nın taşkın bir ırmak gibi yavaş yavaş bütün Avrupa'nın üzerine kabarak yayıldığı, Napolyon'un askerlerinin bugün Cenis Dağı'nı aşarak, yarın Sierra Nevada'dan geçip, nehirlerin üzerinden Almanya'ya, karlı ovalardan Rusya'ya, İngilizlerin kızgın top mermileriyle filoları ateşe verdikleri Cebelitarık Boğazı'nın açıldığı denize kadar yürüyüşlerini, minicik çocuk parmaklarıyla haritanın üzerinde takip etti. Gündüzleri, Kazakların yüzlerine kılıçlarıyla âdetâ harita çizdikleri askerler onunla yolda karşılaşmışlardı belki, geceleri ise, Austerlitz'deki Rus süvarilerinin ayakları altındaki buz tabakasını kırmak için, Avusturya'ya yol alan top arabalarının tekerleklerinden çıkan sinir bozucu seslerle sık sık uyanmış olmalıydı. Gençliğinin bütün arzuları onu her zaman tetikleyen, canlandıran bir isimde, tek bir düşüncede, tek bir hayalde çözülmüştü: Napolyon'da. Paris'ten dünyaya açılan büyük bahçenin önünde, üzerinde dünyanın hemen hemen yarısına ait, yenik düşen şehir adlarının kazanmış olduğu bir zafer takı yükseliyordu, daha sonra yabancı askerler marşlar eşliğinde ve ellerinde dalgalanan

bayraklarıyla bu mağrur kemerin altından geçerken, bir zamanların hâkimiyet duygusu nasıl da korkunç bir hayal kırıklığına dönüşmüştü kim bilir! Dışarıda, her şeyin gelip geçtiği dünyada olup bitenler, onun iç dünyasında iz bırakan derin yaşantılardı. Maddî değerlerin olduğu kadar manevî değerlerin de olağanüstü bir şekilde değişmesine daha erken yaşlarda tanık olmuştu. Üzerinde Cumhuriyet mührünü taşıyan yüz ya da bin frank değerindeki banknotların, değersiz kâğıt parçaları halinde rüzgârda savrulmasını izlemişti. Elinden geçen altın paralar üzerinde bazen kellesi uçurulan kralın tombul profilini, bazen Jakobenlerin özgürlük beresini, kimi zaman Roma konsülünün yüzünü, kimi zaman da imparator cüppesiyle Napolyon'u görmüştü. Ahlakın, paranın, toprağın, yasaların, hiyerarşik düzenin, yüzyıllardır belli sınırlar içinde sıkışıp kalmış olan ne varsa hepsinin çöktüğü ya da çığırından çıktığı, muazzam devrimlerin yaşandığı bir çağda, o güne kadar görülmedik değişikliklerin meydana geldiği bir dönemde, bütün değerlerin göreceli olduğunun bilincine çok erken varmıştı. Çevresindeki dünya bir kasırgaydı sanki ve kasırgadan âdeta bulanıklaşan bakışları bir çıkış, bir imge, bu şahlanan dalgaların üzerinde parlayan bir yıldız aradığında, olayların iniş ve çıkışlarında, bu binlerce sarsıntı ve çalkantıda her zaman sadece tek bir kişi vardı. Balzac, Napolyon'u bizzat kendisi yaşamış ve görmüştü. Onu iradesinin yarattığı adamlarıyla resmigeçit esnasında izlemişti, Mısır memlûkü Rustan'la, kendisine İspanya'yı armağan ettiği Josef'le, Sicilya'yı verdiği Murat'la, hain Bernadotte'la, taçlarla ihya ettiği ve geçmişlerinin hiçliğinden çıkarıp kendi var oluşunun ihtişamına yükselttiği krallıklar dâhil herkesle birlikte onu görmüştü. Ve bir saniye içinde, tarihin gelmiş geçmiş bütün örneklerinden daha büyük bir resim, çok açık ve can-

lı olarak belirmişti gözlerinin önünde. Büyük dünya fatihini görmüştü. Ve bir çocuk için, bir dünya fatihini görmek, onun gibi olmayı istemekle aynı anlamda değil midir? O sırada iki ayrı yerde, huzur içinde yaşayan iki dünya fatihi daha vardı. Biri [Kant] Königsberg'de dünyanın karmaşasını çözümlemeye çalışıyor; Weimar'da ise bir şair [Goethe], Napolyon'un ordularıyla fethettiklerini şiirleriyle elde ediyordu. Ama bunlar Balzac'a uzun süre ulaşamayacağı kadar uzakta kalacaklardı. Tek bir şeyi değil de, her zaman ve daima hepsini, tamamını isteme eğilimini, dünyada var olan her şeye sahip olma hırsını, bu ateşli tutkuyu Balzac, her şeyden önce Napolyon'u örnek almasına borçludur.

Ne var ki bu olağanüstü dünyaya sahip olma iradesi, gücünü dünyaya kabul ettirme kararlılığı yolunu hemen bulamaz. Balzac önce hangi mesleği seçeceğine karar veremez. Şayet dünyaya iki yıl daha erken gelmiş olsaydı, on sekiz yaşında bir genç olarak Napolyon'un askerlerinin yanında yer alacak, belki de İngiliz askerlerinin mitralyözleriyle her şeyi yerle bir ettiği Belle Alliance'taki tepelere saldıracaktı; ama dünya tarihi ne yazık ki tekrarları pek sevmez. Napolyon döneminin fırtınalı havasını, ılımlı, insanı âdeta gevşeten, güneşli günler izlemişti. XVIII. Louis yönetiminde kılıç, artık bir süs eşyası olmuştu; asker, saray mensuplarının arasında yerini almıştı; politikacı, yalnızca güzel konuşan biriydi. Devlet kademelerindeki yüksek görevleri dağıtanlar, artık eylemin güçlü yumrukları ve rastlantıların o esrarengiz, bereketli elleri değildi; tersine nazık, zarif kadın elleri bahşediyordu lütuf ve inayetleri; kamusal yaşam âdeta çölleşerek sığlaşmış, dalga dalga gelen olayların durulmasıyla ortalık durgun bir göle dönüşmüştü. Dünyayı artık silahlarla fethetmeye imkân yoktu. Bazılarının örnek aldığı Napolyon, çoğu insan için korkulan biriydi şimdi.

Geriyeye kalan sadece sanattı. Balzac böylece yazmaya koyuldu. Ama diğerleri gibi bir an önce para kazansın, eğlence olsun diye ya da kütüphane raflarını doldurmak, sokak sohbetlerini renklendirmek için yazmıyordu; onun bütün hırslı edebiyatta bir mareşal esasını değil, imparatorluk tacını yakalamaktı. Bir tavan arasında yazmaya başladı. Gücünü denemek istercesine, ilk romanlarında takma ad kullandı. Bu girişimi henüz savaş değil, savaş denemeleriydi. Meydan muharebesi değil, manevralardı henüz. Ama sonuçtan memnun kalmayıp elde ettiklerinden tatmin olmayınca yazmayı bıraktı, üç dört yıl kadar başka mesleklere yöneldi, bir noterin yanında kâtip olarak çalıştı, çevreyi kolaçan etti, inceledi, işin keyfine vardı, bakışlarıyla dünyayı irdeledi ve sonra yeniden yazmaya başladı. Ancak bu kez korkunç iradesiyle mutlak olan bütüne odaklandı, sadece deveran halindeki olayları sonsuz dalgalanmaları içinde ele alıp sarmalamak, kökleşmiş dürtülerin gizemli çarkına kulak vermek adına, tek tek her ayrıntıyı, görüneni, fenomeni, bütünden ayrıık olanı göz ardı etti, âdeta fanatizme varan bir hırsla bütüne odaklandı. Olayların karmaşıklığından saf unsurlara, rakamların karmaşasından toplama, gürültü, şamatadan ahenge, hayatın doluluğundan özüne varmak, bütün bir dünyayı imbikten geçirmek, onu âdeta yeniden yaratmak, boyunduruk altına alıp kendi soluğuyyla canlandırmak, kendi elleriyle ona yön vermek, yönlendirmek: İşte şimdi bütün gayesi, amacı buydu. Evrenin zengin çeşitliliğinden hiçbir şey kaybolmamalıydı ve bu sonsuzluğu, sonu belli bir alana sığdırmak, ulaşılamaz olanı insana ulaşılabilir kılmak için yapılacak sadece tek bir şey vardı: yoğunlaşmak. Bütün gücüyle buna çalışmıyordu artık, fenomenleri bir araya getirmek, elekten geçirmek, bütün önemsiz şeyleri atıp sadece saf, bakir ve değerli olan şekilleri

süzgeçten geçirmek ve sonra onları, tek tek dağınık şekilleri, ellerinin yakıcı hararetinde bir araya getirmek, sonsuz zenginliği, çeşitliliği, görülebilir, açık ve net bir sisteme taşımak –tıpkı milyarlarca bitkiyi belli bir kategoride toplayan Linné ya da sayısız bileşimleri bir avuç elementte çözümlüyip dağıtan bir kimyager gibi– üzerinde yoğunlaştığı bütün hırsı buydu şimdi. Daha sonra ona istediği gibi hükmetmek için dünyayı basitleştiriyor, yenik olanı *Comédie humaine*'nin [*İnsanlık Komedi*si] muhteşem zindanına hapsediyordu. Böyle bir arındırma süreci sayesinde Balzac'ın bütün kahramanları, muhteşem yaratıcı bir iradenin, ne kadar gereksiz ve önemsiz şey varsa hepsini teker teker bütünün içinden ayıklayarak çıkardığı karakteristik tipler olarak karşımıza çıkıyor. Bu hareketli tutkular *İnsanlık Komedi*si'nin itici güçleri, bu katıksız saf tiplerin aktörleri, dekoru sadeleştirilmiş çevrenin sahnesidir. Balzac, bürokratik merkezî sistemi edebiyatın içine sokarak tek bir noktada yoğunlaştırır. Tıpkı Napolyon gibi Fransa'yı dünyanın çevresi, Paris'i de merkezi yapar. Ve bu çevrede, Paris'in içinden, çok sayıda grubu, soyluları, rahipleri, işçileri, yazarları, sanatçıları, bilginleri çekip çıkarır. Aristokrasinin elli salonunu alıp tek bir salon yapar, Cadignan Düşesi'nin salonu haline getirir. Yüz bankacıdan Nucingen Baronu'nu, bütün tefecilerden Gobseck'i, bütün doktorlardan Horace Bianchon'u ortaya çıkarır. Yarattığı bütün bu insanları yana yana oturtturarak, birbirleriyle daha sık temas kurmalarını ve daha hararetle çekişmelerini sağlar. Hayat binlerce varyasyonu yaratırken, o sadece biri üzerine odaklanır. Karmaşık, karışık tiplere dönüp bakmaz. Onun dünyası, gerçek dünyadan çok daha yoksuldur, ama daha yoğundur. Çünkü onun yarattığı insanlar imbikten süzölmüş özlerdir, tutkuları, ihtirasları saf unsurlar; trajedileriye yoğun olaylardır.